

דף הנחיות

כלכלה יהודית - מערך 2

הלוואה פלוס?

הנושא: ריבית. מה במערך?

בשבוע שעבר למדנו על חשיבותה של מצוות הלוואה ביהדות. השבוע נלמד על אחד האיסורים החמורים בנושא זה - איסור הלוואה בריבית.

תורת ישראל אוסרת הלוואות ליהודי אחר ממון תוך התניה שההשבה תהיה בסכום גבוה יותר. בשיעור היום ננסה להבין מדוע והיכן זה פוגש אותנו בחיים, גם אם אנחנו לא מנהלים בנק.

בואו נדבר על זה

מהי ריבית?
נסו להעמיד טענות בעד ונגד ריבית בהלוואות!

מה ההבדל בין שכירות של חפץ - המותר. לבין שכירות של כסף - האסורה?

האם יש דרך להפוך את מסד הלוואות לרווחי בלי להחריף לקחת ריבית?

מדוע יהודים הללו בריבית לגויים?

שקף מספר 1

בשקף זה נפתח בדיון אודות הנושא של הלוואה בריבית. בשקף עצמו הוצגו מספר שאלות וכאן נוסיף כמה שאלות להרחבה ודיון:

מדוע אסור לקחת כסף על שכירות של "הון", בעוד שמותר לקחת תשלום על שכירות של חפ?

למה היהודים תמיד הללו בריבית?

מדוע מותר להעניק הלוואות בריבית לגויים ואף מותר לקחת מהם ריבית?

האם מותר לתת מתנה לאדם שנתן לי הלוואה כהכרת הטוב, או שזו ריבית?

אם לא יהיה ריבית - לא יהיה שוק אשראי. איש לא ירצה להעניק הלוואות כאשר זה אינו רווחי...

שקף מספר 2

בשלושה מקומות אוסרת התורה את ההלוואה בריבית:

וְכִי יִמּוֹךְ אֲחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחְזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ. אֶל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיִרְאֵת מֵאֲלֹהֶיךָ וְחִי אֲחִיךָ עִמָּךְ. אֶת כֶּסֶףךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבִמְרִבִּית לֹא תִתֵּן אֲכָלְךָ. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִתֵּת לָכֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים (ויקרא, כה, לה-לח).

בשקף זה נדון אודות הקשר בין איסור ריבית ליציאת מצרים וכן ננסה להבין האם יש הבדל בין נשך לתרבות, ואם כן - מהו.

אל דאגה - תשובות לשאלות הללו מופיעות בהמשך המצגת.

להעשרה:

מקורות נוספים:

אם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה לֹא תְשִׁימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ. (שמות, כב, כד).

לֹא תִשְׁיֹךְ לְאֲחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֲכָל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ: לִנְכָרִי תִשְׁיֹךְ וּלְאֲחִיךָ לֹא תִשְׁיֹךְ לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַשְׁלַח יָדְךָ עַל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ. (דברים, כג, כ - כא)

נשך (או?) תרבות

שני צדדים לאותו המטבע

נשך נקרא על-שם שנושך את הלווה לשלם מה שאל לקח. **ותרבות** - על שמרבה הונו ממה שלא הלוה פיציתו.

דבר אחר

חד שיהיה רבון ולעבור עליו בעני לארץ (וי"ו)

נושך או לא?

לפי פשוטו נראה בעיני כי **הנשך** הוא שילוננו מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמבצבץ ועולה. **התורבות** הוא שילוננו עד תום כלותו ואז ימנעו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחר תמנן ההוא כי זה אינו נשך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית... (ויבין)

טענה מסוימת

שמו הקטור בין ארס תמנן כין השמחה בריבית ליתן את דבריו של הכל יקר המפיעם בדף התנחלות.

שקף מספר 3

מה ההבדל בין נשך לתרבות?

שיטת רש"י בשם חז"ל היא ששני הדברים זהים, והתורה כינתה אותם בשמות שונים על מנת לחייב את העובר על איסור זה כאדם שעבר שני איסורים.

הרמב"ן מצטט את רש"י אך מציע פירוש אחר:

נושך או לא?

לפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילוננו מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמבצבץ ועולה.

התרבות הוא שילוננו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחר הזמן ההוא כי זה איננו נשך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית...

המלבי"ם הולך בדרכו של רש"י ומבאר את ההבדל בין שתי ההגדרות:

נשך נקרא על-שם שנושך את הלווה לשלם מה שלא לקח, **ותרבות** - על שמרבה הונו ממה שלא הלוה (מלבי"ם)

להעשרה:

במשנה מבואר חילוק בין הדברים, נשך הוא בממון ותרבות היא במזון. מיטיבי הלכת מוזמנים לעיין במפרשי התלמוד ולהעמיק בהבדלים ביניהם:

איזהו נשך ואיזהו תרבות?

איזהו נשך? המלוה סלע בחמשה דינרין, סאתים חטין בשלש, מפני שהוא נושך.

ואיזהו תרבות? המרבה בפירות. כיצד?

לקח הימנו חטין בדינר זהב הכור, וכן השער, עמדו חטין בשלשים דינרין, אמר לו תן לי חטין, שאני רוצה למכרן וליקח בהן יין. אמר לו הרי חטין עשויות עלי בשלשים, והרי לך אצלי בהן יין, ויין אין לו. (איזהו נשך, משנה א)

זה מול זה

"אני ה' -- מכאן אמרו: כל המקבל עליו עול ריבית, מקבל עול שמים; וכל הפורק ממנו עול ריבית, פורק ממנו עול שמים."
 "אני ה' אלוקים אשר הוצאתי אתכם" -- על תנאי כך הוצאתי אותם מארץ מצרים.
 על תנאי שנקבל את מצות ריבית. שכל המודה במצות ריבית מודה ביציאת מצרים, וכל הנכסר במצות ריבית כאילו נכסר ביציאת מצרים. (ספרא ויקרא כה ח)

שקף מספר 4

אני ה' מכאן אמרו: כל המקבל עליו עול ריבית, מקבל עול שמים; וכל הפורק ממנו עול ריבית, פורק ממנו עול שמים. "אני ה' אלוקים אשר הוצאתי אתכם" -- על תנאי כך הוצאתי אותם מארץ מצרים; על תנאי שתקבלו את מצות ריבית. שכל המודה במצות ריבית מודה ביציאת מצרים, וכל הכופר במצות ריבית כאילו כופר ביציאת מצרים (ספרא ויקרא כה לח).

מדרש זה מעמיד בבירור את יציאת מצרים מול איסור הריבית, 'כל המודה במצות ריבית מודה ביציאת מצרים'. מוזמנים לנסות ולהבין את הקשר בין הדברים.

אי אפשר לעקוף...

אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים בריבית? יציאת מצרים גבי ציצית? יציאת מצרים במשקלות? אמר הקדוש ברוך הוא: אני הוא שבהנחתי במצרים בין טיפה של בכור לטפה שאינה של בכור - אני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולד מעותיו בנכרי ומלואה אותם לישראל בריבית, וממי שטומן משקליו במלח, וממי שתולה קלא אילן בבגד ואומר תכלת הוא (בבא מציעא, סא, ב).

שקף מספר 5

בשקף זה נראה שלושה מקומות בהם התורה העמידה את יציאת מצרים לצד המצווה:

אמר רבא: למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים בריבית? יציאת מצרים גבי ציצית? יציאת מצרים במשקלות?

אמר הקדוש ברוך הוא: אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטפה שאינה של בכור - אני הוא שעתידי ליפרע ממי שתולד מעותיו בנכרי ומלואה אותם לישראל בריבית, וממי שטומן משקליו במלח, וממי שתולה קלא אילן בבגד ואומר תכלת הוא (בבא מציעא, סא, ב).

המכנה המשותף בין המצוות השונות הוא העובדה שבקלות אפשר להסוות את אי-קיום המצווה. במצרים לא ידעו כולם מי בכור ומי לא - בשל תרבות הניאוף והזנות שפשטה שם - העובדה שאלוקים הראה את יכולתו להבחין גם בדברים הסמויים מן העין צריכה להרתיע את כל מי שמנסה לחטוא בחרדי חדרים.

שקף מספר 6

מהו ריבית?

עד עכשיו דיברנו בעיקר על ריבית בהלוואות.

רב נחמן מוסיף שאיסור ריבית הוא גם על עסקאות:

"כללא דרבייתא הוא: כל אגר נטר ליה אסור" (בבא מציעא סג ע"ב).

"אגר נטר" - שכר שמירה. תשלום שנגבה עבור עיכוב השכר או דמי העסקה, או הוזלה עבור הקדמת התשלום ללא קבלת החפץ שנקנה, זהו ריבית (הרב מנחם המאירי שם).

אך רב נחמן מתיר למכור סחורה בתשלומים במחיר גבוה, ובתנאי שהמחיר עבור אותה סחורה בתשלום מיידי במזומן איננו ידוע (בבא מציעא סה ע"א - סוגית "טרשא"), או כשמדובר על סחורה שאין לה מחיר קבוע בתשלום מיידי (תוס' בבא מציעא סג ע"ב ד"ה ואמר). אפשרות אחרת היא שדחיית תשלום איננה נראית כריבית, מאחר שמקובל לתת אשראי ולדחות תשלום. אך אם מקדימים את התשלום, ולא מקבלים את החפץ שנקנה מאחר ולמוכר אין את החפץ, זה כבר הלוואה, ובבא העת, כשיתן המוכר לקונה את החפץ הנקנה במחיר נמוך מהמחיר הקבוע, זהו ריבית (ריטב"א, בבא מציעא סה ע"א).

בשולחן ערוך (יורה דעה סי' קעג, א), פוסק שמותר למכור באשראי במחיר גבוה, כשאינ מחיר ידוע או קבוע לתשלום מיידי, אך יהיה אסור למכור באשראי במחיר גבוה יותר מהמחיר הקבוע לתשלום מיידי (כשיטת תוס'). סחורה שיש לה מחיר קבוע - מחיר קצוב במשך תקופה ארוכה, לא יהיה ניתן להציג סך מסוים למחיר קבוע לתשלום מיידי, וסך אחר גבוה יותר לתשלום באשראי.

כיום, לחלק ניכר ממוצרי הצריכה אין מחירים קבועים, מאחר והם משתנים בשל תנודות בכלכלה, מבצעי מכירות, תחרות בין הסוחרים, עודף מלאי, וכד'. הסוחרים מציעים מחיר ונוהגים למכור בתשלומים, ונהוג לתת הנחה בעת תשלום מיידי ואין זה ריבית, ובלבד שהמחיר לתשלום המיידי אינו קבוע.

דקע

בתקופתו של הרמב"ם המטבע היחיד שהיה בשימוש היה המטבע של בית המטבע היהודי. המטבע היה עגול, עשוי כסף, ונשאו עליו את חותמו של המלך. המטבע היה בשימוש עד למאה ה-15.

פערי מטבעות

המלוא את חבירו על המטבע, וכן הכותב לאשתו בכתובתה מטבע ידוע, ופירש משקלו, והוסיפו על משקלו אם הוזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו שיעור התוספת ואפילו הוסיפו עליו כל שהוא, ואם לא הוזלו מחמת התוספת אינו מנכה לו אלא נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה.

במה דברים אמורים? בשהוסיפו עליו עד חמישיתו כגון שהיה משקלו ד' ועשאו ה' אבל אם הוסיפו לו יותר על חמישיתו מנכה לו כל התוספת אע"פ שלא הוזלו הפירות. וה"ל למלוה על המטבע ופחתו ממנו. (רמב"ם, הלכות מלוה ולוה פרק ד הלכה יא)

שקף מספר 7

פסק הלכה של הרמב"ם בנושא פערי מטבעות:

בתקופתו של הרמב"ם המטבע הייתה טבועה על מטיל מתכת זהב, כסף ומתכות אחרות ובאופן אקטיבי כאשר הממשלה רצה להוסיף על ערך המטבע היא הוסיפה על משקל המטבע וכך בוצע ייסוף בערך המטבע. ניתן להקביל זאת היום לייסוף שחל בעקבות ירידת המדד וכדומה.

המלוא את חבירו על המטבע, וכן הכותב לאשתו בכתובתה מטבע ידוע, ופירש משקלו, והוסיפו על משקלו אם הוזלו הפירות מחמת התוספת מנכה לו שיעור התוספת ואפילו הוסיפו עליו כל שהוא, ואם לא הוזלו מחמת התוספת אינו מנכה לו אלא נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה.

במה דברים אמורים? בשהוסיפו עליו עד חמישיתו כגון שהיה משקלו ד' ועשאו ה' אבל אם הוסיפו לו יותר על חמישיתו מנכה לו כל התוספת אע"פ שלא הוזלו הפירות, וה"ל למלוה על המטבע ופחתו ממנו. (רמב"ם, הלכות מלוה ולוה פרק ד הלכה יא).

דומה אבל שונה

יש דברים שהן כמו רבית ומותרין. כיצד לוקח אדם שטרותיו של חבירו בפחות ואינו חושש, ומותר לאדם ליתן לחבירו דינר כדי שילווה לפלוני מאה דינרין שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלואה למלוה, וכן אמר אדם לחבירו הא קר דינר זה ואמור לפלוני שילוני שלא נתן אלא שכר אמירה ויתכס שם. (יד)

דומה אבל שונה

יש דברים שהן כמו רבית ומותרין. כיצד לוקח אדם שטרותיו של חבירו בפחות ואינו חושש, ומותר לאדם ליתן לחבירו דינר כדי שילווה לפלוני מאה דינרין שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלואה למלוה, וכן אמר אדם לחבירו הא קר דינר זה ואמור לפלוני שילוני שלא נתן אלא שכר אמירה ויתכס שם. (יד)

שקף מספר 8

ישנה גם ריבית מותרת, כזו שנראית כריבית אך היא אינה אסורה:

יש דברים שהן כמו רבית ומותרין כיצד לוקח אדם שטרותיו של חבירו בפחות ואינו חושש, ומותר לאדם ליתן לחבירו דינר כדי שילווה לפלוני מאה דינרין שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלואה למלוה, וכן אמר אדם לחבירו הא קר דינר זה ואמור לפלוני שילוני שלא נתן אלא שכר אמירה (רמב"ם שם, יד)

מדוע לדעתכם מותר הדבר במקרה כזה?

שקף מספר 9

בשקף זה נפתח דיונים סביב אירועים המתרחשים ביומיום. מוזמנים להוסיף ולדון על מקרים נוספים הרלוונטיים לכם.

האם תשלום מראש על מוצר טרם אספקתו נחשב להלוואה למוכר?

האם תשלום מראש על עבודה של שכיר נחשבת להלוואה, שכן המועד הרשמי לתשלום הוא בסיום המלאכה?

האם רכישה של כרטיסייה לכניסות לקולנוע / גן חיות / תחבורה ציבורית, שכן תמורת התשלום מראש (להלן "ההלוואה") הלקוח שרוכש את המניי או הכרטיסייה מקבל הוזלה (להלן "הריבית")?

האם ניתן לקחת הלוואה דולרית מול פרעון באותו המטבע ללא כל ריבית, או שעלינו להתחשב בתנודתיות בערך המטבע, כך שאם שער הדולר ירד ביחס לשקל אז נחשב פרעון החוב לגבוה וכולל דה-פאקטו ריבית ביחס לערך השקלי של ההלוואה?

ומה יהיה מעמדו של המטבע הוירטואלי הפופולרי ביטקוין?

האם רכישה של מניות על מנת למכור אותן חזרה לחברה בשווי גבוה יותר, מוגדרת כהלוואה הנושאת ריבית?

כנ"ל, האם להצטרף לקרן פנסיה הנסחרת במניות?

האם מותר להיכנס לאוברדראפט בבנק או לקבל ריבית על יתרת זכות?

האם מותר לחתום ערבות על הלוואה נושאת ריבית?

היה והשקעתי בקרן נושאת ריבית, האם עכשיו עלי להחזיר להם את פערי הריבית?

מט"ח ועוד...

החלטה מתי? כדי ללמוד דולרים, אירו, או שטרלינג ולהחזיר באותו מטבע. דין שריו בשעת הלוואה בשעת החלטה? משוועת שכן מטבע, או חסיס? שיהיה ברשותו רק בשעת פעולה ההלוואה עצמה וידי אחר יכול להוציא ולא יעבור שום אישור. החלטה שריו בצמוד לדולר: אם מחזר בשקלים בצמוד לדולר, כלומר שיהיה ממוחזר להחזיר בשקלים לדי שער הדולר, כלומר אם בשעת הפרעון שער הדולר ירד ולכן יצטרך לשלם יותר, הפרעון יקטן.

ציון דרך
למחלבה יצונו בדרך העדויות

פסקי הלכה רלוונטיים

מותר לשכנע ללות זה מה מפרסם בנכס? מוטעה אנו רוצים ללמוד זה מהו ואין בדבר איסור אף אם הופץ בהיקף בין ההלוואה להחזרה ולכן מותר ללמוד לחם, ביצים ודלקת או כל דבר קטן שרשמים ללמוד זה מהו ולהחזיר מיד כפי שזכרנו. (א. נבואה, ע"ז ב"ד ע"א)

עוד נוגה להחזיר להחזיר מוצר בגודל דומה למה שלקח, אף שאינו באותו גודל מדויק. קן שיתכן שמחזירים חפץ קטן יותר גדול כמו

שקפים 10-11

בשקפים אלו ציטטנו פסקי הלכה היכולים לסייע בענייה על השאלות שהעלנו. לאחר פסקי ההלכה צירפנו תשובות מדויקות לשאלות שהעלנו בדף ההנחיות:

מותר לשכנים **ללוות זה מזה** מוצרים בכמות מועטה אותה רגילים ללוות זה מזה, ואין בדבר איסור אף אם החפץ התייקר בין ההלוואה להחזרה. ולכן מותר ללוות לחם, ביצים וירקות או כל דבר קטן שרגילים ללוות זה

מזה ולהחזיר מוצר זהה אף אם הוא התייקר בינתיים. (רמ"א סימן קסב א, ובטור. ע"פ ב"מ עה)

עוד נהגו להתיר להחזיר מוצר בגודל דומה למה שלקחו, אף שאינו באותו גודל מדויק. כך שיתכן שמחזירים חפץ קצת יותר גדול. כמו בהחזרת ירקות, שקשה לאמוד באיזה גודל לקח ובאיזה מחזיר. ההיתר מיוסד על טעמו של תוס' להיתר החזרת חפץ שהתייקר. כיון שבדבר שלא מקפידים בו ומוחלים עליו אין איסור.

למרות שבגמ' משמע שהיתר זה של החזרת חפץ מעט יותר גדול נאמר רק ביחס לתלמידי חכמים. נהגו להקל אף לכל אדם כיון שמסברת תוס' נראה להתיר בכל ענין שרגילים בכך ואי אפשר להיזהר בדבר.

אך החזרת מוצר נוסף אסור משום ריבית.

הלוואת מט"ח: כדי ללוות דולרים, אירו, או שטרלינג ולהחזיר באותו מטבע, צריך שיהיה ברשות הלווה בשעת ההלוואה מעט מאותו סוג מטבע, אך מספיק שיהיה ברשותו רק בשעת פעולת ההלוואה עצמה ומיד אח"כ יכול להוציאו ולא יעבור שום איסור.

הלוואת ש"ח בצמוד לדולר: אם מלווה בשקלים בצמוד לדולר, כלומר שהלווה מתחייב להחזיר בשקלים לפי שינוי שער הדולר, כלומר אם בשעת הפרעון שער הדולר עלה ולכן יצטרך לשלם יותר, הדבר אסור אפילו אם ללווה דולרים בשעת ההלוואה.

הלוואה בדולרים ופרעון בשקלים: אם מלווה בדולרים ומתנה שיחזיר בשקלים, אסור להחזיר לפי שער הפרעון במקרה שהמחיר עלה, אלא יתנה מראש שישלם כשעת ההלוואה ואם לא התנה מראש ישלם כפי השער הפחות שביניהם,

ואם נותן לו אפשרות לבחור איך להחזיר, בדולרים או בשקלים, אזי כשעלה השער כיון שמותר לשלם בדולרים [כשהיה ברשות הלווה מעט בשעת ההלוואה] אף שנתייקרו, רשאי גם לשלם בשקלים לפי שער הפרעון היקר.

תשובות לשאלות שהועלו במסגרת השיעור ובדף ההנחיות:

חפצים או כסף? לחפצים יש בלאי, ולכן לגיטימי לדרוש תשלום בשכירות עבור אותו פחת. "הון" הוא דבר שחוזר במלואו ללא כל בלאי, והיהדות מצפה מחבריה להעניק זה לזה הון ללא מטרת רווח.

גוים או יהודים? פשוט מאוד: הגויים דחקו ואתנו לפינה ולא נתנו לנו את האופציה להחזיק קרקעות ולעסוק במסחר.

למה דוקא יהודים? להעניק הלוואה בחינם דומה למצוות צדקה. החובה הזאת קיימת קודם כל כלפי העם שאני חלק ממנו. מן הגויים אפשר גם לתת ריבית וגם לקחת ריבית.

לתת מתנה בתמורה? "מתנה" היא ריבית בהסוואה. אם נאפשר לקבל מתנות עבור הלוואה ניצר שוק שחור של לוקחי הלוואות בריבית תחת מכבסת המילים של "מתנה".

בלי להרוויח? היהדות מחנכת את בניה להעניק גם ללא מטרת רווח. זהו חינוך פנימי עמוק לחוש את מצוקת הזולת ולעזור לו.

זה לא כלכלי! קיימת האפשרות להיכנס כשותף בעסק ואז לחלוק ברווחים (ואז גם נחשפים לסיכונים שבהפסדים אם יהיו).

ניסו את זה פעם? בממלכת יהודה הקדומה נהג משק ללא ריבית. בזמנינו נוסה המודל ביפן ובסקנדינביה אך אכן אנשים מיעטו לתת הלוואות והיה צורך לקנוס על הון פנוי כדי לתמרץ אנשים לתת הלוואה.

מראש? חובת התשלום ברכישת מוצר היא רק לאחר קבלתו. ולכן אם הכסף מגיע למוכר מראש- הרי שהוא נמצא אצלו כהלוואה עד זמן האספקה. אם הוא נותן הנחה כנגד ההלוואה הזו, הרי שהוא בעצם "משלם" ריבית עבור האשראי ששוכב אצלו בפרק הזמן הזה.

מה עם שכיר? אם השכיר מתחיל כבר לעבוד, מותר לשלם לו מראש, כיוון שהמוצר או השירותים כבר מתחילים להיות מסופקים למעסיק, ולכן אין כאן הלוואה. הדבר נכון גם אם נקבע ביניהם שזמן התשלום יהיה בסוף החודש או במועד מאוחר יותר.

כרטיסיה? כרטיסיה היא קנייה מראש תמורת תשלום במזומן, ולכן היא הלוואה.

יחד עם זאת - קונה הכרטיסיה יכול לממש ולנצל כבר כעת את כל היחידות שהוא קנה (אם יזמין חברים למשל) ולכן אין כאן בהכרח הלוואה, וממילא אין כאן איסור ריבית.

לפי מה נקבע השער? העוגן הקבוע של הלוואה הוא המטבע בעל הסחירות הגבוהה ביותר. בישראל

- השקל. ולכן הדולר הוא כסחורה. אחד הפתרונות ההלכתיים להלוואה דולרית היא שנוטל ההלוואה יחזיק סכום נמוך של דולרים בביתו, ואז נראה את ההלוואה כ"חלופה" מול הדולרים שנמצאים בביתו (ואין צורך שיהיה כנגדו את מלוא הסכום)

ביטקוין? כיום לביטקוין אין מסה קריטית של משתמשים שיגדירו את הנכס הזה כמטבע, ולכן אפשר לראות בו סחורה בלבד.

מניות? רכישת מניות היא שותפות בחברה, עם חשיפה הן לרווחים והן לסיכונים, והיא מהווה מודל מסויים של "עיסקה"

קרנות? יש לבדוק את כל הנכסים והקרנות שבהן מושקעת קרן הפנסיה.

בנקים? כל הבנקים בישראל חתומים על היתר עיסקה, ולפיכך מותר - ובלבד שנוטל ההלוואה ולזוכה בריבית ישנו נכס מניב. אדם שהוא שכיר ולוקח הלוואה רק למשק הבית אינו יכול לשלם ריבית שכן אין לו רווחים שהוא חולק אותם עם הבנק.

למי אסור הריבית? איסור ריבית נאמר הן למלווה, הן ללווה ולמרות שהוא מסכים הן לערב, והן לעדים.

שקף מספר 12

להעשרה:

הלוואה חברתית, מאמר מרתק של הרב אהרן קרביץ שפורסם בגלובס: מי צריך בנקים? הלוואה חברתית תסדר לכם את החיים. תודו, הייתם מאוד רוצים לגור במדינה, שבה אפשר לקבל אשראי בחינם. אני מדגיש: לא בלי ערבונו או ביטחונות, אבל בחינם.

אדם שנמצא ביתרת חסר, "אוברדראפט", עשוי לשלם ריבית שנתית של 8%-9%. הלוואה לדיור (משכנתא) היא הזולה ביותר ומחירה עומד סביב ה-3%, הציניקנים יוסיפו "בלבד". במקרה קלאסי, פירעון של הלוואה בת חצי מיליון שקל ל-25 שנה פלוס הצמדה למדד יהיה כמעט מיליון שקל, כפול מההלוואה עצמה. ייתכן שהתשלום עבור האשראי הוא הוצאה הגדולה ביותר שתוציאו אי פעם, למעט אולי הדירה עצמה.

משק ללא ריבית נשמע כמו פנטזיה, תוכלו לעשות בו מה שתמצאו. להחליט ללמוד תואר נוסף, לפתוח עסק, לקנות דירה, להחליף מטבח או לשדרג את הרכב מבלי לחשוב על כך שאנחנו משלמים על ההוצאה הזאת 50% ולפעמים אפילו 100% יותר ממה שהיא עולה לנו באמת, והכל בגלל הדבר הזה. נו, איך קוראים לו, כן נכון - ריבית.

אנשים אמידים שיש להם המון כסף, לא צריכים לעבוד קשה כדי להרוויח. הם יכולים לתת לכסף לעבוד בשבילם בהלוואות לאנשים אומללים מהמעמד הנמוך שבשבועיים במצב ממנו כמעט ולא יוכלו להשתחרר. את הכסף שהם ירוויחו מהעסק שבדרך או מההשכלה שהם רוכשים הם כבר משכנו עבור הריביות העתידיות. זו הסיבה שרוב האנשים מתקשים להיחלץ מהסטטוס הכלכלי שלהם, ואני מדבר על אלו שרוכשים השכלה ומקצוע ומתפרנסים היטב. חלק ניכר מעוגת התקציב מופנית כדי לשלם עבור הלוואות ישנות.

הכלכלה היהודית מבקשת למנוע את השוק הזה של סחר באשראי, ובמקביל לעודד ככל האפשר יזמות וצמיחה, היא מציעה מודל הכולל ידי שלושה כלים משמעותיים:

א. הפרטת הלוואות מהבנקים והעברתם לשוק הפרטי-חברתי.

ב. הענקת הלוואות ללא ריבית כלל.

ג. ...1. שמיטת חובות לחדלי פירעון.

להעשרה:

במשק יהודי, אדם שלא מצליח לסגור את החודש לא נכנס לאוברדראפט, וסטודנט שרוצה להקים סטארט-אפ לא צריך ללכת לבנק. הוא צריך ללכת לשכן ולבקש הלוואה. אם לשכן יש במקרה קצת כסף בצד, הכסף הזה לא ישן בפק"מ. הוא פשוט מחכה בכספת לסטודנט שידפוק בדלת ויספר שהוא עומד להקים סטארט-אפ. אגב, הסיבה שיש לשכן הזה המון כסף היא שהוא דפק על הדלת של השנים מול לפני עשרים שנה, כשהקים את ה"סטארט-אפ" שלו.

כבר היה גאון מודרני שחשב על הכיוון הזה, נגיד הבנק המרכזי ביפן, שכדי לעודד צמיחה בתקופת המיתון הוא הצניח את הריבית לרמת ה-0%, מהלך שאמור היה לעודד את היזמים ליטול הלוואות ולעורר את המשק. אבל כאן התרחשה בעיה אחרת: אף אחד לא רצה להעניק הלוואות. למה לתת הלוואות שלא מרוויחים עליהם, שאלו הבנקים בצדק. הרוהיקו קורודה לא ענה, הוא פשוט הוריד את הריבית ל"ריבית שלילית" בת 0.1%, ובמילים פשוטות: בנק שלא נותן הלוואות, נאלץ לשלם קנס.

היהדות לא מאמינה בפתרון כזה, המודל שלה עובד בצורה מעט שונה, וכאן חשוב לשים לב: יש הלוואות שנועדו לחלץ אדם שנקל למצוקה, ויש הלוואות שנועדו ליזמים להקים עסקים.

בסוג הראשון, הדבר היחיד שמעודד את בעלי ההון להעניק הלוואה הוא הציווי הדתי-מוסרי המחייב להעניק הלוואות למי שיש בידו היכולת. היהדות מאמינה בזה, בחינוך לערכים שמוביל לסולידריות ומעורבות חברתית. שילוב כוחות נדיר בין משרד האוצר למשרד החינוך.

אבל יש גם הלוואות עם מודל כלכלי, אלו שמיועדות, למשל, להקים סטארט-אפים. ההלוואה הזאת היא אינטרס של השכן העשיר והמעונב, לא פחות מהסטודנט עם הכפכפים והעיניים הבורקות. במשק שבו אין אפיק השקעה של ריבית, אפיק ההשקעה המרכזי לאנשים עם כסף פנוי בצד הוא להיכנס לשותפות עם יזם בעל חזון ומועט אמצעים, ולהתחלק ברווחים אחרי האקזיט.

נכון שהלוואה כזו מותנית בכך שבעל ההון מוכן לקחת אחריות שהעסק אכן ירוויח, אבל מצד שני - זה מה שיפה בזה. הלוואות יהיו דבר יקר לא בגלל המחיר שלהן, אלא בגלל שצריך רעיון באמת טוב ומעשי כדי לקבל אותן. שימו לב כמה המודל הזה עובד יפה כיום, בעידן שבו הריבית שחוקה.

כך יוצא שכולם מרווחים: לבעל ההון יש דרך לעשות רווחים. לסטודנט יש משקיע, ועל הדרך הוא זכה ביועץ סתרים: בכל ההון שכבר יודע איך עושים כסף וכעת הוא שותף אקטיבי שינסה בכל מאודו שהעסק יצליח. ובעיקר - המשק כולו מרוויח, כי אין דבר כזה הון פנוי ששוכב בלי לעשות כלום וצובר ריבית מעצם ההלוואה, כל שקל פנוי מתועל ליזמות וצמיחה.

לקחנו הלוואה? סבבה. עכשיו צריך להחזיר. לא שקל יותר, אבל גם לא שקל פחות. כדי לקחת הלוואה, נותן ההלוואה יכול לבקש ביטחונות, כמו משכון דירה או נכס (שמתם לב שהמילה "משכנתא" היא בארמית, נכון?) ואף ערבים.

אבל יש אנשים שלא מצליחים להחזיר, ואין להם אפילו נכס למכור או דרך לעבוד

להעשרה:

ולהחזיר את הכסף. מה עושים במצב כזה? אנשים כאלה נקלעים למעגל קסמים של שיעבוד, חובות, מחנק עבודה שאינה מספקת - כי המשכורת נחלטת אוטומטית לבנק. אין להם את היכולת להיחלץ מהמצב גם אם הם אנשים שיכולים להתפרנס היטב במצב ראוי.

יש כמה סיבות טובות להתגאות במדינת ישראל, אחת מהן הוא חוק "חדלות הפירעון" שהוגדר על ידי היועץ המשפטי לממשלה כ"אחד מתהליכי החקיקה הגדולים שנעשו בישראל". החוק, שבמבט ראשון נראה כמו עוול חמור לנושים שלעיתים עלולים לאבד את כספם, מהווה תקדים בחקיקה חברתית מתקדמת, ומהווה חלק מתפיסת עולם מוסרית וערכית שאינה רואה בחייב שהגיע לסף חדלון פירעון כעבריו, אלא מנסה לסייע לו להשתקם.

ובמילותיה של שרת המשפטים לשעבר שקד, "החוק משנה את האופן בו תופס הציבור את החייבים".

שוק השקעות הסקנדרי נפתח למשקיעים כשירים - מה הוא מציע?

זהו בדיוק המקום והזמן שלא להפעיל את הכלים המשפטיים הנוקשים. זהו מצב שאף אחד לא יכול להרוויח ממנו. לא החייב שאין לו ממה להחזיר, ולא הנושה שבכל מקרה כבר לא יראה את הכסף. מחיקת החוב תחזיר את החייב למעגל העבודה היצרני לטובת המשק כולו.

החוק המתקדם הזה מבוסס על חוק יהודי תנכ"י שללא ספק היה מהפכני בזמנו, והבין כבר אז שאין טעם להשאיר אדם בבוץ שהוא אינו מסוגל לצאת ממנו. בהינתן מכלול מסוים של תנאים, די דומים לחוק המודרני, מתקיימת אחת לשבע שנים "שמיטה" ובה נמחקים חובותיהם של חדלי פירעון חסרי סיכוי לפרוע אותם.

דון יצחק אברבנאל, גדול בתורה, מדינאי ושר האוצר בספרד של טרום הגירוש ב-1492, ומאוחר יותר כיהן בתפקיד זה במדינות צפון איטליה טוען שלחוק הזה, שהינו ללא ספק אחד הקשים ביותר לביצוע, יש השפעה פסיכולוגית מרחיקת לכת על מי שמקיים אותו. לא צריך להיות אדם נדיב כדי למחוק חובות של אדם אחר, להפך, ברגע שתמחק חובות תיהפך לאדם אדיב יותר.

האם יש חסרונות למודל הזה? כמובן. המרכזי שבהם הוא אנחנו. החברה היהודית לא תמיד שמרה על רף מוסריות גבוה כזה, של הלוואה ללא ריבית כלל, ובוודאי של שמיטת חובות.

כאלף שנים לאחר שחוקק החוק, בסביבות המאה ה-1 לפנה"ס זיהה הלל הזקן מחנק בשוק האשראי בגלל חששם של אנשים שהם יאבדו את כספם. מתוך רגישות למצוקת הלווים הוא מיסד את ה"פרוזבול" מעקף (שהיה קבוע בחוק גם קודם לכן, אך לא נהנה מחשיפה רחבה) המאפשר להעביר את החובות לבעלותו של בית דין, ולגבות אותם בשמו לאחר השמיטה.

גם הריבית שכה קורצת לאנשים זכתה למעקף בדמות ה"היתר עיסקה" המגדירה כל הלוואה כהלוואה למטרת יזמות + חלוקה מוסכמת מראש ברווחים. כל הבנקים בישראל

להעשרה:

חתומים על המסמך הזה, שיש לו תוקף משפטי לחלוטין, אולם הררי סעיפים מעקרים אותו כמעט מכל תוכן מעשי.

העתיד החברתי בידיים שלנו. בחברות רבות, ובעיקר בקהילות שבהן מכירים אישית את החברים, פותחים "קופת גמ"ח" (גמילות חסדים) שבה מפקידים חברי הקהילה חלק מסוים מהונם הפנוי. גזבר מתעל את ההון תמורת ביטחונות ראויים ללווים שזקוקים לכסף הזה.

המודל הזה עובד מצוין בארץ ובחו"ל ואין שום סיבה שהוא לא יעבוד בקהילה שלכם. קהילה יכולה להיות שכונה, מקום עבודה או אפילו מועדון הורי גן לימור. כאמור, זה מודל שבו כולם מרוויחים, ובעיקר - זהו עוד צעד בדרך להתנער משלטון הבנקים ולבנות כלכלה טובה בחברה טובה יותר.

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

**רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"**

